

УДК 364.4:343.8:316.36

DOI 10.32755/sjeducation.2026.02.110

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ МЕТОДАМИ ГРУПОВОЇ РОБОТИ

Микитенко Марія Степанівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри формування та

розвитку професійної компетентності персоналу

Державної кримінально-виконавчої служби України,

Інститут професійного розвитку,

Пенітенціарна академія України

(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,

e-mail: mikitenkomj@gmail.com)

ORCID: 0009-0004-9876-6430;

Романова Наталія Федорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

(04655, Україна, вул. Григорія Сковороди, 2,

e-mail: natalia.romanova@ukma.edu.ua)

ORCID: 0000-0001-5771-7211

У статті розкрито актуальну проблему з відновлення навичок батьківського виховання серед засуджених осіб, які готуються до звільнення. Зазначено, що проблема потребує системного розв'язання, оскільки перебування в установах виконання покарань супроводжується довгостроковою соціальною ізоляцією та відсутністю контактів з дітьми. Показано, що серед засуджених є доволі значна частина чоловіків, які не долучалися до цього процесу ще до позбавлення волі або виконували цю функцію епізодично. Авторами здійснено аналіз емпіричної частини дослідження, яке розкриває рівень персональної обізнаності засуджених чоловіків щодо виконання батьківських обов'язків, їхні потреби з формування навичок виховання та необхідних методів навчання на основі групової роботи. Підтверджено доцільність запровадження корекційної програми «Я – тато, або Все про виховання» для засуджених чоловіків, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 27.12.2024 № 3771/5, яка створює практичну основу для розв'язання цієї проблеми. Здійснено аналіз складових навчання в межах програмного модуля «Відповідальне батьківство» та обґрунтовано, що його зміст відповідає потребам засуджених чоловіків для використання на етапі підготовки до звільнення. Визначено, що проведення тренінгових занять є найбільш доцільним видом групової роботи в цих закладах. Зроблено

висновок, що формування навичок відповідального батьківства для засуджених чоловіків є важливою складовою практичної моделі підготовки до звільнення, оскільки враховує їхні потреби щодо налагодження контактів з дітьми та виконання батьківських функцій у подальшому. Стверджується, що застосування тренінгових занять допомагає більш ефективно засвоювати необхідні практичні навички.

Ключові слова: *установи з виконання покарань, засуджені чоловіки, батьківське виховання, формування навичок, навчальний модуль «Відповідальне батьківство», групова робота, тренінгові заняття.*

FORMATION OF RESPONSIBLE PARENTING SKILLS AMONG CONVICTED MEN USING GROUP WORK METHODS

Mykytenko Maria,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Formation and
Development of Professional Competencies of the Personnel of the State
Criminal and Executive Service of Ukraine
*Institute of Professional Development,
Penitentiary academy of Ukraine
(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine,
e-mail: mikitenkomj@gmail.com)
ORCID: 0009-0004-9876-6430;*

Romanova Nataliia,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department School of Social Work
named after V. I. Poltavets,
*National University of Kyiv-Mohyla Academy
(2 Hryhorii Skovoroda Street, Kyiv City 04655, Ukraine,
e-mail: natalia.romanova@ukma.edu.ua)
ORCID: 0000-0001-5771-7211*

The article addresses the relevant issue of restoring and developing parenting skills among convicted men who are preparing for release. It is substantiated that this problem requires a systemic solution, as serving a sentence is accompanied by prolonged social isolation, limited or disrupted contact with children, and the loss of parental roles. Attention is drawn to the fact that a significant proportion of convicted men had not been involved in child-rearing prior to imprisonment or had performed parental functions only episodically. The empirical component of the study is analyzed, revealing the level of personal awareness among convicted men regarding their parental responsibilities, their needs for acquiring parenting skills, and their expectations concerning effective learning methods, particularly within the framework of group work. The

feasibility of implementing the corrective program "I Am a Father, or Everything about Parenting" for convicted men, approved by Order of the Ministry of Justice of Ukraine (2024) is confirmed, as it provides a practical basis for addressing this issue. An analysis of the educational components of the program module "Responsible Fatherhood" is conducted, and it is substantiated that its content corresponds to the needs of convicted men during the pre-release stage. It is determined that training sessions constitute the most effective form of group work in penitentiary institutions, as they facilitate active acquisition of practical skills. The study concludes that the formation of responsible fatherhood skills among convicted men is an important component of the practical model of pre-release preparation, as it promotes the restoration of relationships with children and enhances readiness to perform parental functions after release.

Key words: *penitentiary institutions, convicted men, parenting practices, skill formation, "Responsible Fatherhood" training module, group-based work, training sessions.*

Постановка проблеми. Позбавлення волі для засуджених осіб призводить до втрати активної комунікації з членами родини та мінімізації сімейних контактів, особливо з дітьми. Зокрема, через тривале перебування в установах виконання покарань поступово втрачаються батьківські навички, зменшується рівень відповідальності за долю дітей та зникає потреба емоційної залученості до виховного процесу загалом. Тобто всі наведені фактори (тривала ізоляція, обмежені контакти з родиною, дефіцит позитивних моделей батьківської поведінки), а також вплив кримінального середовища негативно позначаються на здатності чоловіків виконувати батьківські функції після звільнення. Унаслідок цього повернення до сімейного життя часто супроводжується труднощами у встановленні довірливих стосунків з дітьми, конфліктами та повторною соціальною дезадаптацією.

Водночас система підготовки засуджених до звільнення традиційно зосереджується переважно на правових, професійних і побутових аспектах ресоціалізації, залишаючи поза належною увагою питання відновлення та розвитку батьківського потенціалу. Це зумовлює потребу у впровадженні спеціалізованих корекційних програм, спрямованих не лише на інформування, а й на глибинну зміну ставлення засуджених чоловіків до батьківства, формування відповідальної батьківської позиції та розвитку практичних навичок виховання.

У цьому контексті особливої актуальності набуває науково обґрунтоване конструювання корекційно-розвивальних навчальних модулів, спрямованих на формування відповідального батьківства у засуджених чоловіків на передзвільнювальному етапі. Міністерством юстиції України нещодавно затверджено корекційну програму «Я – тато, або Все про виховання», яка створює практичну основу для розв'язання цієї проблеми (наказ МЮ від 27.12.2024 № 3771/5). Однак потребує більш детального дослідження змістовне наповнення цієї програми з позицій емпірично виявлених потреб та врахування готовності чоловіків до відновлення батьківських функцій у період підготовки до звільнення та доцільних форм групової роботи у процесі навчання.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Проблема засуджених осіб, яка пов'язана з поверненням до виконання батьківських обов'язків після звільнення, є маловивченою. Вказується на недостатність дослідження конкретних проблем самих засуджених та членів їхніх родин, особливо в аспекті сімейного дозвілля та спілкування з дітьми (Чалий О., 2020).

У деяких публікаціях зазначається, що процес втрати батьківських навичок у засуджених є невідворотним. Серед основних причин: режимність закладів, обмеження індивідуальних потреб, зміна способу життя, відсутність налагодженого зв'язку з дітьми тощо (Царькова Л., 2008). У цьому контексті слушною є позиція І. Озерського, який стверджує, що «позбавлення волі суттєво трансформує соціальні ролі особистості, зокрема й батьківську, що часто супроводжується емоційною відстороненістю та втратою навичок конструктивної сімейної взаємодії» (Озерський І., 2024).

Ще одна проблема пов'язана з втратою функцій адаптивної сімейної взаємодії, що призводить до погіршення виховного потенціалу. У результаті діти втрачають зв'язок з батьками та після їх повернення не можуть прийняти як частину своєї сім'ї. Така ситуація негативно впливає на дітей і спричиняє проблеми під час навчання, міжособистісного спілкування, провокує зростання рівня конфліктів та непорозумінь (Логвиненко В., Грицанюк В., Костишин Е., 2021). У деяких публіка-

ціях вказується на цінність кожного з батьків (тата й мами), тому відсутність навіть одного з них породжує значні проблеми не тільки у дітей, але й може зруйнувати саму сім'ю (Калініна Т., Верюгіна О., Роменкова Л., 2020). Доволі часто причиною складних життєвих обставин у родині стають проблеми батьків, які через алкогольну залежність або вживання наркотиків вчиняють домашнє насильство щодо дітей; особливо критично, якщо вони мають досвід перебування в установах виконання покарань (Мамчур, 2023). Проблема батьківства для осіб після звільнення та відсутність реалістичних сценаріїв щодо їх утримання від повторного злочину висвітлена в деяких закордонних дослідженнях (Venema, 2024). Однак усі ці дослідження є лише дотичними до означеної проблематики, тому не дають повного уявлення про можливі шляхи розв'язання.

Сучасна пенітенціарна система функціонує в умовах зростання запиту на практики ресоціалізації, які орієнтовані не лише на правову чи професійну підготовку засуджених до звільнення, а й на відновлення їхніх соціально значущих ролей, зокрема ролі батька. У цьому контексті актуалізується нагальна потреба у створенні практично орієнтованої моделі підготовки саме чоловіків до виконання батьківських функцій, яка враховувала б гендерну специфіку батьківства, психологічні особливості засуджених чоловіків, а також характерні для них освітні запити та бар'єри до навчання (Єршова М., 2024).

Особливого значення набуває добір ефективних методів групової роботи, адаптованих до умов установ виконання покарань, де освітній процес відбувається в середовищі підвищеної соціальної напруги, обмеженої автономії та зниженого рівня довіри між учасниками. Групові форми роботи в таких умовах мають не лише інформаційний, а й корекційно-розвивальний потенціал, оскільки сприяють переосмисленню життєвого досвіду, формуванню відповідальної батьківської позиції, розвитку навичок емоційної саморегуляції та конструктивної взаємодії з дітьми. Водночас відсутність уніфікованих практичних моделей, що поєднують емпірично обґрунтований зміст навчання з адекватними методами групової роботи, об-

межує ефективність підготовки засуджених чоловіків до реалізації батьківських функцій після звільнення.

У зв'язку з цим виникає необхідність науково обґрунтувати й розробити навчальний модуль з формування навичок відповідального батьківства серед засуджених чоловіків методами групової роботи на етапі підготовки до звільнення, що й зумовило визначення мети цієї статті.

Мета статті – дослідити актуальність підготовки засуджених чоловіків до відновлення батьківських функцій з виховання дітей засобами групової роботи та представити навчальний модуль «Відповідальне батьківство», адаптований до умов пенітенціарних установ на етапі підготовки до звільнення.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети проводили емпіричний аналіз даних дослідження, отриманих у рамках бакалаврської роботи «Формування навичок відповідального батьківства для чоловіків, які перебувають в установах виконання покарань», виконаної на базі Департаменту виконання покарань Міністерства юстиції України за сприяння Школи соціальної роботи Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Єршова, 2024). Отримані результати обробляли за допомогою статистичних методів (описова статистика, частотний аналіз, порівняння показників), що забезпечило більш повне розуміння контексту отриманих даних. Дослідження проводили в 15-ти українських установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. Загалом було опитано 844 особи. Щоб зберегти неупередженість висновків і репрезентативність вибірки, обирали установи з різних регіонів України.

Вивчення соціально-демографічних характеристик за віком свідчить, що 24 % респондентів становлять вікову групу 26–30 років, ще майже 60 % – групу 34 – 45 років. Тобто майже дві третини респондентів належать до активної частини населення та можуть мати потребу у формуванні навичок відповідального батьківства.

Наступним питанням дослідження було виявлення осіб, які мають дітей та повинні будуть повернутися до виконання батьківських обов'язків після звільнення. Отримані результати свідчать, що більше третини опитаних є одруженими (38,6 %),

трохи менше тих, хто розлучений, але долучається до виховання дітей (27,8 %), у цивільному шлюбі перебувають 13,6 % респондентів. Загалом з усіх опитаних тільки 13,2 % чоловіків не мають сімейних стосунків. Тобто переважна більшість засуджених осіб справді потребує навчання з відновлення виховних функцій на основі знань про відповідальне батьківство. Особливо з урахуванням того майже половина респондентів вказала, що у них є двоє дітей (31 %), троє дітей (10,3 %) та четверо або більше дітей (3,3 %).

Про потребу відновлення навичок відповідального батьківства свідчать дані щодо віку дітей респондентів: майже половину становлять діти шкільного віку (45,1 %), ще одна велика група – діти дошкільного віку (31,9 %), менша група (11,4 %) охоплює дітей молодшого віку (до 3 років). Тобто всі ці діти є неповнолітніми та потребують батьківської уваги й виховання.

На питання про наявність стосунків зі своїми дітьми були отримані відповіді, які дозволяють зробити висновки про їх позитивний характер для більшості респондентів. Зокрема, переважна більшість (36,9 %) вказала, що підтримує «нормальні» стосунки, майже третина опитаних (29,7 %) такі стосунки назвала «дуже добрими». Отже, більшість опитаних продовжує підтримувати стосунки з дітьми та планує повернутися до виконання батьківських обов'язків. Водночас було виявлено, що доволі велика група опитаних (16,8 %) має проблеми у стосунках з дітьми, а 6 % осіб вказали, що повністю їх втратили, що свідчить про випадання з виховного процесу певної частини засуджених осіб.

Для виявлення батьківського потенціалу ставилося питання про ролі чоловіків у процесі виховання дітей. Майже половина опитаних (47 %) вказала, що для них це «можливість піклуватися про здоров'я дітей, їх безпеку та давати все, що їм потрібно», ще 40 % вважають, що вони мають навчити своїх дітей розуміти «світ навколо них і стати відповідальними»; майже 33 % осіб готові бути «прикладом для своїх дітей». Однак з-поміж усіх респондентів «бути поряд з дітьми та підтримувати їх» готові лише 28 % опитаних. Дані свідчать, що батьківський потенціал продовжує зберігатися у значної частини

засуджених осіб, незважаючи на різні терміни перебування в установах виконання покарань.

Ще одне питання стосувалося обговорення практики виховання дітей на основі поваги, довіри та взаєморозуміння. Трохи менше половини респондентів (48,8 %) підтримують цю думку та вважають її правильною. Однак майже 40,3 % респондентів не приймають такий стиль виховання, оскільки вважають, що важливо виставляти правила й обмеження. Ще 10,9 % учасників анкетування вважають, що всі рішення повинні приймати батьки, тобто наголошують на владі й контролі над дітьми.

Відповіді на питання про покарання дітей у процесі виховання також розділилися: більшість учасників (48,7 %) нейтрально ставляться до фізичних покарань своїх дітей. Вони вважають, що бувають випадки, коли таке покарання є необхідним, але також важливо шукати альтернативні методи виховання. Менша частина (14,5 %) сприймає фізичне покарання як ефективний метод контролю над дітьми і ставиться до цього позитивно. Тільки третина (36,8 %) засуджує фізичні покарання та вважає їх неприйнятними.

Окремо ставилося питання щодо виховання дітей на основі моральних цінностей, прийнятих у суспільстві. Відповіді свідчать, що для значної частини (41,4 %) це справді важливо, але вони не мають для такого виховання достатньо знань і навичок. Водночас виявлено доволі велику групу чоловіків (11,3 %), які не вважають це важливим та необхідним у процесі спілкування з дітьми.

Ще одне питання стосувалося визначення практичних навичок, яких не вистачає засудженим чоловікам для відновлення батьківського потенціалу. Більшість відповідей стосувалася того, як навчитися контролювати свої емоції, аби не кричати на дітей та зберігати терпіння (43 %), як правильно організувати своє особисте життя, щоб більше часу проводити з дітьми (39,9 %), ще доволі велика частка опитаних (31 %) хотіла б поради щодо кращого спілкування з дітьми.

Тобто доведено, що навчальна тематика про цінності батьківства та відповідальну роль батька у вихованні дітей має

стати важливою частиною корекційної програми «Я – тато, або Все про виховання», що впроваджується в установах виконання покарань для чоловіків, які готуються до звільнення.

На основі відповідей респондентів було розроблено навчальний модуль «Відповідальне батьківство» за такою структурою (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Навчальний модуль «Відповідальне батьківство»

Назва заняття	Завдання	Очікувані результати	Час, хв
Тема 1 Цінності батьківства та роль батька у вихованні дітей	• Ознайомити слухачів з основними аспектами поняття «батько» та «батьківство». • Розповісти про рольову поведінку чоловіка у процесі виховання дітей. • Продемонструвати різні ролі, використовуючи приклади, кейси.	• Знає про цінності батьківства та свою відповідальність за добробут своїх дітей. • Вміє виконувати рольову функцію відповідно до потреб дітей та інших членів родини.	40 хв
Тема 2 Вікові періоди психічного та фізичного розвитку дітей та роль батьків у цьому процесі	• Надати базову інформацію про психофізичний розвиток дітей та вікові періоди. • Обговорити роль батьків та окремо – чоловіків, які певний час перебували в місцях позбавлення волі й не залучалися до виховання дітей.	• Знає про психофізичний розвиток дітей та вікові періоди. • Вміє орієнтуватися щодо потреб дитини залежно від її віку. • Може розвивати рольові функції батька у процесі відновлення виховного потенціалу.	1 год. 20 хв.

Тема 3 Особливості налагодження стосунків з дітьми різного віку	• Ознайомити з теорією конфліктів та комунікацій. • Провести практичні заняття на прикладі кейсів для відпрацювання практичних навичок налагодження стосунків з дітьми.	• Знає основні теоретичні поняття щодо теорії конфліктів та теорії комунікацій • Усвідомлює процес налагодження стосунків з дітьми та іншими членами родини • Може уникати конфліктних ситуацій у процесі виховання дітей	1 год 20 хв
Тема 4 Важливість емоційної підтримки дітей у сім'ях, які опинилися у складних життєвих обставинах	• Надати основні тези про емоції та важливість емоційної підтримки дітей. • Розповісти про причини складних життєвих обставин та основні нормативно-правові документи, які регулюють здійснення соціального супроводу.	• Знає основні тези про емоції та важливість емоційної підтримки дітей. • Може скористатися державною підтримкою чи підтримкою центрів соціальних служб у випадку складних життєвих обставин.	40 хв
Тема 5 Права дітей та їх захист	• Надати інформацію про права дітей та відповідальність батьків. • Провести практичні заняття та розказати про наявний механізм захисту дітей за умови порушення їхніх прав.	• Знає про права дітей і відповідальність батьків. • Усвідомлює відповідальність за порушення прав дітей перед законом і соціальними службами.	1 год 20 хв

Тема 6 Протидія домашньому насильству	• Ознайомити слухачів з теоретичними аспектами домашнього насильства, видами та механізмом протидії. • Обговорити наслідки проявів домашнього насильства та відповідальність батька, якщо він вчиняє такі дії, та батьків загалом.	• Знає про зміст та види домашнього насильства, наявні механізми протидії та правову відповідальність за порушення. • Усвідомлює наслідки домашнього насильства та свою відповідальність у ролі батька.	40 хв
Тема 7 Практичні навички з виховання дітей після звільнення та повернення до сім'ї	• Провести практичні заняття з формування навичок виховання дітей після повернення до сім'ї.	• Має сформовані навички з виховання дітей після повернення до сім'ї.	1 год 20 хв
Тема 8 Організація сімейного дозвілля та рекреація	• Провести практичні заняття з формування навичок організації сімейного дозвілля та рекреації.	• Має сформовані навички з організації сімейного дозвілля та рекреації.	40 хв
Тема 9 Групи самопідтримки чоловіків, які звільнилися з місць позбавлення волі та самостійно виховують дітей	• Організувати групу самопідтримки з чоловіків, які звільнилися з місць позбавлення волі та самостійно виховують дітей.	• Бере систематичну участь у групі самопідтримки для чоловіків, які звільнилися з місць позбавлення волі та самостійно виховують дітей.	1 год 20 хв

Для ефективного відновлення батьківського потенціалу засуджених чоловіків навчальний модуль реалізується у формі тренінгу. Основний акцент зроблений на групову корекційно-

розвивальну роботу, що створює безпечне та підтримувальне середовище для взаємодії учасників. У межах такої групової роботи учасники обговорюють конкретні життєві ситуації, пов'язані з вихованням дітей, аналізують власні помилки та шукають конструктивні способи їх розв'язання. Групові дискусії та кейс-стадії дозволяють чоловікам усвідомити власні поведінкові моделі, розвивати навички контролю емоцій, терпіння та ефективного спілкування з дітьми.

Особлива увага приділяється рольовим іграм і практичним вправам у групі, які відтворюють реальні сімейні ситуації: учасники по черзі виконують ролі батька, дитини або спостерігача, обговорюють емоційні реакції та отримують зворотний зв'язок від групи і тренера. Така взаємодія сприяє розвитку емпатії, навичок активного слухання та спільного прийняття рішень, що є необхідним для налагодження довірливих стосунків з дітьми після звільнення. Крім того, колективні рефлексивні практики дозволяють учасникам обговорювати власні труднощі, оцінювати прогрес один одного та спільно планувати зміни у поведінці. Ця групова форма роботи стимулює саморозвиток, формує відчуття підтримки та відповідальності перед колегами по групі, підвищує ефективність засвоєння матеріалу та закріплює нові батьківські навички в реальному соціальному контексті.

З метою кращого засвоєння навчального матеріалу були розроблені спеціальні правила для тренера:

Правило 1	Тренерам слід уникати категоричного тону, який може викликати серед учасників роздратування чи образу.
Правило 2	Під час навчань важливо створити атмосферу взаємодовіри та поваги.
Правило 3	Тренер має бути тактовним, ввічливим, інформацію про сім'ю використовувати лише з метою допомогти знайти правильні рішення у вихованні дитини (за умови самозвернення учасників).
Правило 4	Тренер має закласти ігрові вправи, рольові ігри таким чином, щоб вони сприяли підвищенню батьківського потенціалу та покращенню розуміння ролі батька в сім'ї.

Слід врахувати, що впровадження цього навчального модуля в установах виконання покарань є складним і багатоаспектним процесом, оскільки здійснюється в умовах закритої інституційної системи, що функціонує за чітко регламентованим режимом та визначеними правилами організації життєдіяльності засуджених.

Висновки. Отже, проведене дослідження підтвердило нагальну потребу та актуальність формування навичок відповідального батьківства у засуджених чоловіків. Отримані емпіричні дані виявили суттєвий розрив між наявністю батьківського статусу (83,5 % респондентів мають дітей) та реальним рівнем готовності до виховання: 60 % опитаних не готові чи не бажають відновлювати батьківські обов'язки, а майже половина демонструє нейтральне або позитивне ставлення до фізичних покарань. Це обумовлює необхідність цілеспрямованого корекційно-розвивального впливу.

Встановлено, що для подолання цих бар'єрів, розвитку навичок сімейної взаємодії, формування адекватної батьківської поведінки та корекції рольових і поведінкових стереотипів найбільш ефективним в умовах установ виконання покарань є проведення занять у формі тренінгу та використання методів групової роботи (рольові ігри, групові дискусії, аналіз кейсів). Розроблений авторський навчальний модуль «Відповідальне батьківство», що містить чіткий алгоритм дій та правила для тренера, концептуально узгоджується з цілями затвердженої Міністерством юстиції України корекційної програми «Я – тато, або Все про виховання».

Подальший науковий пошук має бути спрямований на моніторинг ефективності впровадження корекційної програми «Я – тато, або Все про виховання» та оцінку її довгострокового впливу на ресоціалізацію засуджених у сімейні системи й добробут дітей. Серед інших пріоритетних тем – дослідження умов життєдіяльності дітей у неблагополучних сім'ях в умовах війни, а також визначення основних причин девіантної поведінки. Особливої уваги потребує вивчення ролі соціальних працівників як агентів змін у роботі із сім'ями серед колишніх засуджених та відповідального батьківства.

Список використаних джерел

1. Чалий О. В. Соціально-педагогічний супровід сімей засуджених осіб: проблеми та перспективи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2020. № 2. С. 45–52.
2. Царькова Л. О. Соціально-психологічні наслідки позбавлення волі для особистості засудженого. *Вісник пенітенціарної служби України*. 2008. № 3. С. 112–118.
3. Озерський І. В. Психологія ув'язнених та організація їх ресоціалізації в пенітенціарних установах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85. С. 49–58.
4. Логвиненко В. В., Грицанюк В. М., Костишин Е. М. Соціально-психологічні наслідки відсутності батька у сучасній українській родині. *Психологія і суспільство*. 2021. № 4. С. 94–102.
5. Калініна Т. О., Верюгіна О. В., Роменкова Л. М. Роль батьків у формуванні особистості дитини в умовах сімейної дестабілізації. *Педагогічні науки*. 2020. № 76. С. 131–136.
6. Мамчур І. О. Домашнє насильство як чинник соціального сирітства: ризики та наслідки. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2023. № 1. С. 67–75.
7. Venema S. D., Glasbergen P., de Haan M., Blaauw E., Veenstra R. Fatherhood after incarceration: pathways to desistance and family reintegration. *Journal of Family Studies*. 2024. Vol. 30 (2). P. 245–262.
8. Єршова М. А. Формування навичок відповідального батьківства для чоловіків, які перебувають в установах виконання покарань : бакалаврська кваліфікаційна робота / наук. керівник Н. Ф. Романова. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2024. 69 с. URL: <https://ckmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/37268> (дата звернення: 07.01.2026).

References

1. Chalyi, O. V. (2020), "Social and pedagogical support of families of convicted persons: Problems and prospects", *Social work and social education*, № 2, pp. 45–52.
2. Tsarkova, L. O. (2008), "Socio-psychological consequences of deprivation of liberty for the personality of the convicted person", *Bulletin of the Penitentiary Service of Ukraine*, № 3, pp. 112–118.
3. Ozerskyi, I. V. (2024), "Psychology of prisoners and the organization of their resocialization in penitentiary institutions", *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, Iss. 85, pp. 49–58.

4. Lohvynenko, V. V., Hrytsaniuk, V. M. & Kostyshyn, E. M. (2021), "Socio-psychological consequences of father absence in the modern Ukrainian family", *Psychology & society*, № 4, pp. 94–102.

5. Kalinina, T. O., Veriuhina, O. V. & Romnenkova, L. M. (2020), "The role of parents in the formation of a child's personality under conditions of family destabilization", *Pedagogical Sciences*, № 76, pp. 131–136.

6. Mamchur, I. O. (2023), "Domestic violence as a factor of social orphanhood: Risks and consequences", *Social pedagogy: theory and practice*, № 1, pp. 67–75.

7. Venema, S. D., Glasbergen, P., de Haan, M., Blaauw, E. & Veenstra, R. (2024), "Fatherhood after incarceration: Pathways to desistance and family reintegration", *Journal of Family Studies*, Vol. 30 (2), pp. 245–262.

8. Yershova, M. A. (2024), Development of responsible fatherhood skills for men serving sentences in penal institutions : bachelor's thesis, National University of Kyiv-Mohyla Academy, available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/37268> (accessed 7 January 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 22.03.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.03.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.05.2026.